

také na emoční zkušenosti v protikladu k institucím (zde je zastoupena iniciativou Eutanázie – Dobrá smrt), je i v protikladu k tomu, jak je celá tato problematika nastolena v diskusi, kterou otevírá Cesta domů. Mnohem více se tak jedná o to, co je „dobrá smrt“, než o jasné vymezení pro a proti. Je nutné zmínit, že analýza francouzského a českého případu je vystavěna velmi rozdílně. Zatímco ve francouzském případě je primárně sledována linie veřejného diskurzu, jak je prezentována v médiích a legislativních úpravách, český případ je vystaven zejména na individuálních rozhovorech se zástupci Cesty domů a iniciativy Eutanázie – Dobrá smrt, lékaři, sestrami a s pozůstalými. Metodě výzkumu a analýzy se Durnová věnuje velmi podrobně, zejména tomu, jak a proč byly vystavěny rozhovory s jednotlivými účastníky, přesto velký rozdíl v přístupu k situacím v jednotlivých zemích ubírá argumentaci na průraznosti.

V závěrečné kapitole Durnová shrnuje, že ačkoli je emocionalita z institucí, jejichž původ můžeme vysledovat v racionalismu osvícenství, vyřazována, je v nich a v politickém rozhodování, které je ovlivňuje, vždy neodmyslitelně vnořena. Zároveň velmi zřetelně argumentuje, že emocionální zkušenost, která bude vždy individuální a vždy nepřenositelná, je neinstitucionalizovatelná. V případě emocionální zkušenosti zde totiž vždy bude argument: „vy mi nerozumíte, nemůžete pochopit, o čem mluvím“, a tento argument je v rámci liberální politiky vždy platný. Z toho vyplývá, že i v případě, že současná diskuse legislativu a instituce promění, vždy zde bude možnost individuální zkušenosti, pro kterou nebude tento systém přijatelný a která bude stát vně těchto institucí.

Domnívám se, že přístup Durnové využitý v knize *Politics of Intimacy* je inspirativní nejen pro analýzu kontroverzí spojených se závěrem života, ale i pro jiné oblasti lidské zkušenosti, kde se individuální emocionalita střetává s kolektivem zastoupeným institucemi. Jde o situace, kde jsou

často testovány společenské hodnoty. Perspektiva politiky intimity může být využita k zorientování se v takových tématech, jako jsou adopce dětí LGBTQ páry, nebídná genderové identity, střídavá péče, integrace psychiatrických pacientů do společnosti nebo domácí vzdělávání. Ve všech a mnohých dalších problematikách stojí často hraniční emocionální zkušenost jednotlivce proti kolektivnímu přesvědčení zakotvenému v legislativě. Politika intimity nám jistě nedá odpovědi na to, co je správné a jak je potřeba legislativu změnit či neměnit, otevře nám ale prostor pokládat si jiné, mnohdy zajímavější otázky než jenom tu, zda jsme pro, nebo proti.

Anna Tučková

Jan Keller: *Společnost věčného mládí*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2019, 262 s.

V roce 2019 vyšla vo vydavatelství SLON kniha sociologa, filozofa, publicistu a environmentalistu Jana Kellera *Společnost věčné mladosti*. Kniha je výsledkem autorovo kontextuálního přemýšlení o současnej spoločnosti a jeho snahou porozumieť jej. Keller pracuje s dvoma hypotézami: (1) večná mladosť ako idol a (2) večná mladosť ako údel. Prvú spája s postmodernou spoločnosťou a druhú s hypermodernou spoločnosťou. Robí diachrónny prierez počnúc od šesťdesiatych rokov po súčasnosť a tiež synchrónny, keď skúma vybrané udalosti z viacerých uhlov pohľadu (sociologického, ekonomického, axiologického a tiež filozofického a kultúrneho). Rozhľadnosť autora v problematike a vo francúzskych reáliách vybraného obdobia je obdivuhodná. Pokúsil sa upozorniť na lákavosť myšlienky o večnej mladosti a tiež jej nedostatky, nevýhody, riziká. Jeho dielo nás núti prehodnotiť niektoré doteraz existujúce mýty (o večnej mladosti, spotrebiteľskom správaní, rodových a iných nerovnostiach)

a tiež pojmy (túžba, autorita, sloboda, konzum, autonómia a iné). V predkladanom texte sa pokúša v systematicky vedených interpretáciách a komparáciách sledovať tieto dve hypotézy, pričom zdôrazňuje potrebu kontextuálneho a interdisciplinárneho skúmania vybraných problémov. Výsledkom autorovho snaženia sa stáva súhrnné dielo otvorené ďalším otázkam a interpretáciám, ktoré, ako dúfame, napomôže vzbudiť vedecký a filozofický záujem tak o súčasnú spoločnosť, ako aj o tvorbu J. Kellera. Kellerove dielo prináša do debaty o súčasnej spoločnosti zásadný vklad tým, že vysvetľuje určité zdánlivo paradoxné trendy vo vývoji hyperkonzumnej spoločnosti na základe myšlienky o večnej mladosti, ktorá sa stáva najprv idolom a neskôr údelom súčasných ľudí. Napriek tomu, že sa nechal zvädzať rôznymi myšlienkovými školami a akademickými módami, svoju intelektuálnu slobodu prezentoval v závere svojho diela. Niektoré jeho tvrdenia potrebujú ďalšie skúmanie a pokračujúce diskusie.

Kniha sa skladá z úvodu („Prečo práve spoločnosť večnej mladosti“), dvoch častí („Spoločnosť postmoderná – večná mladosť ako idol“ a „Spoločnosť hypermoderná – večná mladosť ako údel“), záveru, literatúry, vecného a menného registra. Prvá časť obsahuje dve kapitoly („Čo zrodilo spoločnosť večnej mladosti“ a „Zaslúbená generácia“) a šesť podkapitol. Druhá časť sa skladá z dvoch kapitol („Čo sa stalo spoločnosti večnej mladosti“ a „Patológia večných adolescentov“) a šiestich podkapitol. V úvode autor konštatuje, že existuje niekoľko desiatok prívlastkov pre súčasnú spoločnosť a on k nim pridáva ďalší – „spoločnosť večnej mladosti“ (s. 10). Kult mladosti, ktorý naša spoločnosť preferuje je umelo budovaný, udržiavaný, pestovaný a „pomáha zastierať reálne pomery, v ktorých nové generácie vyrastajú a odvádza pozornosť od skutočných problémov, ktorým musíme čeliť“ (s. 12). Súčasnú spoločnosť charakterizuje zo sociologického, eko-

nomického, generačného, etického a axiologického hľadiska, pričom hľadá príčiny a kontexty jej vzniku ako aj mechanizmy, ktoré ju „udržiavajú pri živote“. Jeho prístup a spôsob spracovania vybraného problému v mnohom pripomína diela autorov, s ktorými konfrontuje svoje názory alebo na ktoré odkazuje.

V prvej časti „Spoločnosť postmoderná – večná mladosť ako idol“ sa autor zameriava na charakteristiku kontextov, z ktorých táto spoločnosť vyrastá. Dôraz kladie na niektoré jej vybrané charakteristiky: ekonomický rast, sociálne zabezpečenie, demokratizáciu vzdelávania, rozklad inštitucionálneho programu, revoltu voči zaužívaným spoločenským normám, hodnotám a autoritám na všetkých úrovniach. Predstava o kulte mladosti sa objavuje v USA a Európe od šesťdesiatych rokov 20. storočia. Spájala sa s oslobodením spoločnosti od autorít a spoločenských pravidiel, otváraním priestoru pre slobodu rozhodovania sa, s populačnou explóziou, zvýšením životnej úrovne a demokratizáciou vzdelávania. Keller sa odkazuje na B. Préela a jeho knihu *Spoločnosť rozmazaných detí* (1989), v ktorej opisoval generáciu narodenú tesne po druhej svetovej vojne, generáciu – baby boomers. Práve ona sa stala modelom mladosti, bezstarostnosti, neobmedzenej voľby, slobody a revolty („Istoty mladej spoločnosti vysokého rastu“). Generácia baby boomers zažila ako prvá povojnová generácia silnú inštitucionalizovanú pomoc zo strany štátu v podobe rodičovských dávok, demokratizácie vo vzdelávaní, sociálnych benefitov, istoty penzijného zabezpečenia. Keller zaviedol pojem demografická divdenda. Rozvoj sociálneho štátu sa stal jedným z faktorov, ktoré sa pričínili o to, že v spoločnosti narástol individualizmus a poklesol záujem o tradičné formy solidarity. Napriek všetkým výhodám, ktoré táto generácia získala, jej vzťah ku štátu bol rozporuplný, nejasne definovaný, často neprimerane kritický. Zmeny, ktoré nastali počas dvoch, troch dekádach po druhej

svetovej vojne, zmenili sociálne štruktúry, spoločenské inštitúcie a tiež hodnotové orientácie sociálnych štátov. Nastala expanzia nových stredných vrstiev – riadiacich pracovníkov, zamestnancov súkromných firiem a štátnych podnikov. S tým bola spojená modernizácia rodiny a rodinného života, hodnôt, noriem a životných štýlov. Po vojnovú generáciu zasiahla masifikácia vzdelávania („Masifikácia vzdelania“), ktorá spôsobila vznik tzv. „adolescentného ľudu“, pre ktorý sa „bohémsky život mal stať jediným spontánne uznávaným vzorom jednania“ (s. 47).

V šesťdesiatych rokoch 20. storočia sa zásadne zmenil štatút adolescenta k čomu prispelo viacero faktorov – masový prístup k „predĺženému“ vzdelaniu, vznik kultúry mladých a spoločnosť, ktorá prechádzala akýmsi medziobdobím. Mladým vadilo, že spoločnosť bola v tom čase dogmatická, rigidná, autoritatívna, prehnane disciplinovaná. Snažili sa vytvoriť slobodnú spoločnosť, charakterizovanú „hravosťou“ a „tvorivým experimentovaním“ (s. 47), čo korešpondovalo so psychikou adolescentov. Pri rozbere mentality mladých, ktorú silne ovplyvnila demokratizácia vzdelávania a nástup konzumu nadväzoval Keller na dielo F. Singlyho *Les Adonaissants* (2006). Ten, podobne ako mnohí iní, vznik konzumnej spoločnosti spájal s veľkými ekonomickými, sociálnymi a hodnotovými zmenami („Masová spotreba“). Konzumovať znamenalo „vyjadrovať svoju slobodu utrácaním“ (s. 59). Tento fakt komentoval svojimi, už notoricky známymi slovami, aj G. Lipovetský keď napísal, že „vznikla spoločnosť, ktorá nahradila donucovanie zvädnutím, povinnosť hedonizmom, úspory výdajmi, slávnosť žartovaním, nátlak slobodou“ (G. Lipovetský. *Paradoxné šťastie*, 2007, s. 58). Na vznik „adolescentných ľudí“ zareagovala tržná ekonomika vytvorením nových ponúk („Význam adolescence pre konzumnú spoločnosť“). Vznikla móda a hudba pre mladých, propagovali sa populárni mladí speváci a športovci,

pornofilmy, sexuálna turistika a iné. Keller sa vo svojich konštatovaniach odvoláva aj na ďalších autorov – F. Dubeta (*Trois jeunesses*, 2018), J. Hervé (*Le gouvernement du désir*, 2016), B. Préela (*La société des enfants gâtés*, 1989).

Masová kultúra bola kritizovaná rôznymi sociológmi od polovice 20. storočia („Slepé uličky kritiky masovej kultúry“). Keller interpretuje názory viacerých autorov (J. Baudrillarda, D.-R. Dufoura, M. Clouscarda, É. Zemmoura, P. Moatiho) a ich teórie (ľavicové, liberálne, ľavicovo-liberálne a pragmatické). Rozvíja tvrdenie, že „konzum vo svojej podstate neznamená nič iné ako stále viac toho istého“ (s. 76). Marxove slová „sloboda je poznaná nutnosť“ sa zmenili na „konzum sa stal poznanou nutnosťou“ (s. 79). Konzumný prístup sa z nakupovania rozšíril do všetkých oblastí ľudského správania a medziľudských vzťahov, vrátane intímnych („Zaľúbená generácia“). Podľa Kellera najcharakteristickejším slovom vystihujúcim atmosféru šesťdesiatych až sedemdesiatych rokov bola „túžba“ („Túžba bez hraníc“). Ona sa stala výzvou k rušeniu zákazov, príkazov, tabu a tiež nevyčerpatelným zdrojom energie. Autor odkazuje na knihu R. Vaneigema (*Príručku slušného správania pre mladú generáciu*, 1967) a konštatuje, že konzumná spoločnosť nás vedie k pauperizácii života a náš život sa mení „na prežívanie uprostred konzumu“ (s. 88), čo je spojené s od cudzením v oblasti medziľudských vzťahov a „hraním rolí“, ktoré sú nám v spoločnosti dané. Od interpretovania teórie sexuálnej neviazanosti (markíz de Sade) prechádza Keller k teórii perverznej spoločnosti (R. Dufoura). Poukazuje na to, že uvoľniť túžbu znamená pre týchto autorov rušiť zaužívané hranice („Túžba nepozná žiadne hranice“), pričom nejde len o hranice pravidiel, noriem a zvykov, ale aj o geografické a ekonomické hranice. Na tomto sa zhoduje tak pravicové myslenie (deregulácia trhu a emancipácia ekonomiky od štátnej moci), ľavicové myslenie (emanci-

pácia indivíduí od rodiny a školy, slobodný rozvoj kreativity a autenticity indivídua) ako aj neoliberalné (deregulácia ekonomiky v oblasti výroby, financií i bankovníctva).

Základ kultúrnej revolúcie povojnovej generácie tvorila túžba oslobodiť jednotlivca a tiež spoločnosť od akýchkoľvek autorít – prirodzených i vynútených („Spochybňovanie autority“). Keller vo svojich úvahách prechádza od spochybňovania autority rodičov a učiteľov k spochybňovaniu štátnej autority – autority industriálneho programu („Rozklad industriálneho programu“). Vychádza pritom z knihy *Summerhill: príbeh prvej demokratickej školy na svete* (1968) od A. S. Neilla, ktorý bol zástancom alternatívnej pedagogiky s radikálnymi názormi na výchovu (namiesto trestu odmena). Jeho názory Keller porovnával s názormi J. J. Rousseaua, F. Dolta, J.-P. Le Goffa a B. Lefebvra. Jeho koncepciu okomentoval slovami, že výchova, v ktorej „nie je jasné, kto koho kam vedie a k čomu vychováva, vedie k opačnému extrém. Vákuum autority, ktoré v škole zavládne, začínajú zaplňať iní.“ (s. 110) Spochybňovanie autority rodiny a školy bolo spojené so spochybňovaním autority štátu, politiky, kultúry a kultúrneho dedičstva. Podľa Kellera vzniklo pomýlené presvedčenie, že oslobodenie od autorít je zárukou slobody, kreativity a originality jedinca (s. 113).

Túžba po slobode sa stala najvyššou hodnotou konzumnej spoločnosti („Úplná sloboda voľby“). Vzniklo hneď niekoľko interpretácií snahy o oslobodenie sa od noriem a autority. Niektorí autori boli presvedčení o tom, že povojnová generácia svojím odmietaním tradičných noriem a autorít vytvorila „novú kultúru voľby“ (F. Dubet); iní konštatovali, že pri absencii pevných orientačných bodov sa slobodná voľba stane „únavnou prácou“ (A. Ehrenberg) alebo F.-X. Bellamy tvrdil, že „s pádom noriem a autorít sa slobodná voľba neuľahčuje, ale naopak sa znemožňuje“ (s. 120). Súčasťou ilúzie o úplnej slobode je aj predsta-

va, že v modernej spoločnosti si môže každý sám, bez akéhokoľvek obmedzenia realizovať svoje predstavy o živote, vrátane výberu profesie („Úplná sloboda voľby“). V šesťdesiatych rokoch 20. storočia zaviedol M. Young (*The Rise of the Meritocracy. An Essay on Education and Inequality*, 1958) koncept meritokracie, ktorý predstavoval pôvodne negatívny a elitársky koncept moci založený na tom, že ľudia sú v spoločnosti hierarchizovaní podľa svojich schopností, talentu a úsilia. Niektorí autori tvrdia, že meritokratické princípy podporujú v ľuďoch sebeckosť a narcizmus (C. Mark) a reproduktujú nerovnosti medzi ľuďmi (P. Guillebaud). V súčasnosti je koncept meritokracie chápaný pozitívne ako organizačné usporiadanie, v ktorom sú pracovníci po vyšovaní na základe svojich výsledkov („Sloboda voľby v oblasti uplatnenia“).

Keller sa zamýšľa nad tým, akú úlohu zohral konzum a konzumná spoločnosť pri formovaní postmoderného myslenia („Konzum ako inšpirácia postmoderny“). Ich vzťah rozoberá na konkrétnych príkladoch prostredníctvom rôznych autorov: náboženské ideológie prestali priťahovať ľudí (D. Dufour); postmoderné myslenie oslavuje oslobodenie človeka od inštitúcií (Ch. Lasch); emancipovanie každodenného života (F. Dubet); miešanie, homogenizovanie, sexualizovanie, kopírovanie a virtualizovanie (J. Baudrillard) alebo zdôrazňovanie afektov pred rozumom (J.-P. Le Goff).

Pokiaľ v prvej časti svojej knihy píše Keller o večnej mladosti ako o idole, v druhej časti („Spoločnosť hypermoderná – večná mladosť ako údel“) ako o údele. Posun v jeho úvahách je evidentný – z očarenia spoločnosťou večnej mladosti nastalo vytriezvenie. Druhá polovica 20. storočia sa charakterizuje nástupom hyperkonzumnej spoločnosti a veľkými zmenami v demografickej, ekonomickej, sociálnej, politickej a kultúrnej oblasti („Čo sa prihodilo spoločnosti večnej mladosti?“). Je to obdobie, v ktorom podiel ekonomicky aktív-

nych osôb začína klesať, spomaľuje sa tempo ekonomického rastu a klesá schopnosť ekonomicky aktívnych ľudí zvyšovať svoju životnú úroveň. Táto ekonomická situácia ovplyvňuje všetky ostatné oblasti života spoločnosti – sociálnu, politickú, kultúrnu. Keller charakterizuje a porovnáva medzi sebou generáciu baby boomers, X a Y. Robí to prostredníctvom opisov a tiež osobných výpovedí členov generácie X a Y. Odkazuje na G. Klossa (*Európska mládež*, 2014), ktorý charakterizuje generáciu X, ako generáciu narodenú v období krízy, zaťaženú dlhmi a depresiou. Pri charakteristike generácie Y sa Keller odvoláva na M. Leviana a J. Tissera, ktoré sa v knihe *Ako sa vidí generácia Y* (2014) čitateľom zverujú so svojimi pocitmi z večnej mladosti keď píše: „máme problém cítiť sa skutočne dospelými, keď získavame prvú prácu na dobu neurčitú v 28 rokoch a v 30 nemáme inú možnosť len prenajať si garzonku“ (2014, s. 178). Podobne aj M. Thépot a T. Golovodas komentujú svet, do ktorého sa narodili (*Neistoty mladých v starnúcej spoločnosti*, 2017). Tieto úvahy uzatvára Keller slovami: „pre mladých narodených v 70. rokoch všetko prichádza neskoro: nezávislosť na rodine, vstup na trh práce, profesná kariéra, získanie vlastníctva, manželstvo, narodenie detí, získanie dedičstva, odchod do dôchodku“ (s. 155). Mladí ľudia preferujú život v prítomnosti, pretože minulosť je pre nich príliš odlišná a budúcnosť neistá („Adaptácia mladých na neistotu“). Neistota a nedôvera sa pre nich stáva bežnou normou, netrpia dezilúziou, lebo žiadne ilúzie nemali (A. Pichon, 2008).

Súčasná spoločnosť je polarizovaná („Polarizácia spoločnosti“). Polarizácia má rôzne podoby: generačnú, profesnú, ekonomickú, sociálnu a tiež priestorovú („Metropole a periférie“). Keller sa zameriava na polarizáciu medzi metropolami a periférnymi oblasťami, keď tvrdí, že „metropoly pôsobia ako výstavné skrine globalizácie“ (s. 165). V metropolách sa koncentruje ekonomická, politická a ideologická moc, sú-

peria medzi sebou o investorov a priťahujú najrentabilnejšiu časť populácie. Dochádza k veľkej sociálnej polarizácii spoločnosti, nižšie a stredné vrstvy metropoly opúšťajú, odchádzajú na periférie. Tam klesá životná úroveň obyvateľov, ľudia získavajú neplnohodnotnú prácu, majú menšie šance na prístup ku vzdelaniu. Polarizácia nastáva aj v rámci metropoly („Polarizácia v rámci metropoly“). Na jednej strane priťahuje metropola národnú a medzinárodnú elitu, na druhej strane potrebuje ku svojmu fungovaniu nízko kvalifikovanú pracovnú silu. Diferencuje sa na centrálné časti a predmestské oblasti, na vyššiu a nižšiu elitu. Keller svoje myšlienky verifikuje odkazmi na Ch. Guilluy, G. Faburela a P. Veltza („Snaha horných vrstiev odtrhnúť sa“).

V hyperkonzumnej spoločnosti zohráva významnú úlohu „bobos“ – bohém-ska buržoázia (*Produkt metropolizácie*). Žijú hlavne v metropolách, zabezpečujú fungovanie kľúčových sektorov ekonomiky, pomáhajú zastierať polarizáciu, ktorá existuje v spoločnosti. V politickej orientácii sa hlásia tak k ľavicou ako aj k pravici, svojou pracovnou, kultúrnou a ideologickou orientáciou vytvárajú „most“ medzi metropolou a perifériou. Keller vychádza z názoru E. Enriqueza a konštatuje, že bobos vznikli skrížením mentality hippies s mentalitou yuppies – predstavujú dve verzie túžby po neobmedzenej slobode („Druhý význam slova ‚hybris‘“). Nie sú naladení revolučne, preferujú postupné vyrovnávanie protikladov (T. Legrand); bývanie, prácu a kontakty si vyberajú za účelom sebarealizácie a sebavyjadrenia (Ch. Guilluy); kritizujú štát a zároveň ho využívajú, neváhajú pracovať v štátnych službách (Le Goff).

Kellerove úvahy o patológii večných adolescentov, podľa jeho slov, nemajú byť kritikou mladých a nastupujúcich generácií, ale kritikou kultu mladosti, ktorý sa odvoláva na mladých ľudí, ale neháji ich záujmy („Patológia večných adolescentov“). Kult mladosti skúma Keller cez syndróm

Petra Pana, ktorý charakterizuje postmoderného človeka („Peter Pan a kult večnej mladosti“). V postmoderne sa objavuje tento syndróm v snahe, zostať čo najdlhšie mladým, bezstarostným, hravým, nezávislým, slobodným v protiklade s dospelosťou, ktorá sa považuje za ukončenie tohto stavu („Možnosť nekonečnej voľby“). Postmoderný človek sa prezentuje ako „večné dieťa“. Hľadá seba podobných a odmieta racionalitu, vážnosť a zodpovednosť, ktorá je príznačná pre dospelosť („Postmoderní Peter Pan“). Generácia Y sa preto nazýva aj generáciou Petra Pana (V. Cocquebert, G. Lipovetský, M. Maffesoli, M. Gauchet). Keller sa odvoláva na M. Gaucheta (*Ne možnosť vstupu do života*, 2008), ktorý píše o miznutí hraníc medzi detstvom, adolescenciou a dospelosťou, čo je v súlade s filozofiou postmodernej spoločnosti („Miznutie hraníc“). Prejavuje sa to v tom, že od ľudí sa vyžaduje neustále seba projektovanie a plánovanie – dospelí sa obliekajú ako mladí, chodia do škôl spolu s mladými, majú sa na mladým podobáť tak dlho, ako sa to len dá. Z antropologického hľadiska nastáva prevrátenie rolí. Preferencie Petra Pana a jeho povahové rysy sa prekrývajú s modelom konzumného správania („Konzum ako ilúzia večnej mladosti“). Mladosť, zdravie, krása a sila sú sociálne posväcované ako ideály existencie pre všetkých, takže „mladí sa už neponáhľajú dospievať a tí starší sa obliekajú, správajú a premýšľajú ako večne mladí“ (s. 207).

Každá spoločnosť zavádza represie, aby zaručila spolunažívanie ľudí v spoločnosti (nutné – zaručujú chod spoločnosti ako celku a pridane – slúžia menšine, ktorá spoločnosť ovláda). Snaha odstrániť ich sa spája so spochybňovaním existujúcich spoločenských inštitúcií – rodiny, školy, štátu a jeho orgánov („Niektoré dôsledky spochybnenia nutnej represie“). Autor konštatuje, že nakoniec všetci doplácajú na odbúravanie hraníc medzi normálnym a nenormálnym, mladosťou a starobou, realitou a virtualitou a že povýšením mladosti na

najvyššiu hodnotu sa znehodnocuje minulosť a staroba sa upiera autorita (s. 208). Keller upriamuje našu pozornosť na Beckerovu teóriu ľudského kapitálu, ktorá vznikla v polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia. V. Becker tvrdil, že každý človek je vďaka schopnostiam, vedomostiam a zručnostiam nositeľom kapitálu, ktorý môže po celý svoj život zhodnocovať („Podnikanie so sebou samým“). Táto teória sa stala inšpiráciou pre ekonomiku a manažment osemdesiatych rokov. Bol to spôsob, ako sa kontrola nahradila sebakontrolou. Podľa Kellera v hyperkonzumnej spoločnosti nastáva radikálna zmena v doterajšom chápaní túžby – namiesto toho, aby sme nebrzdenú túžbu videli ako nebezpečenstvo, ktoré môže narušiť existujúci poriadok, ukazuje sa, že nebrzdená, dokonca povzbudzovaná túžba sa stáva najspoľahlivejšou oporou štátu („Ako využiť túžbu“). Pre každého člena hyperkonzumnej spoločnosti sa stáva povinnosťou prekonávať seba samého, pretože je sám zodpovedný za všetky svoje úspechy i neúspechy („Prekonávanie seba samého“). Seba-prekonávanie prebieha v konkurencii s inými vo všetkých oblastiach života. Keller odkazuje na viacerých autorov, ktorí píšú o prekonávaní seba samého (N. Aubertová, H. Juvín V. de Gaulejac, A. Ehrenberg) a o následkoch, ktoré vyplývajú z riadenej autonómie – depresiách a strachu z neúspechu.

Ďalšou požiadavkou na súčasného človeka je riadená autonómia. Ľudia zvnútorňujú záujmy firmy v sebe a začínajú ich prepájať s vlastným rozvojom („Riadená autonómia v službách firmy“). Predpísané ciele a normy majú rešpektovať spontánne a spoľahlivo, ako by sa pre ne rozhodli dobrovoľne a slobodne. Takto sa moc, ktorá ľudí ovláda, stáva menej viditeľnou a podporuje iluzórnu nezávislosť individuí. Robí sa to pod rúškom „kultivovania svojej autonómie, slobody a kreativity“ (s. 222). Sme vedení k uspokojovaniu svojej túžob, podnikaniu so svojim ľudským kapitálom, pokračovaniu svojich limitov, životu v prí-

tomnosti a sledovaniu krátkodobého zisku („Mladosť ako povinnosť“).

Keller venuje pozornosť aj problému šťastia, ktoré sa v súčasnosti stáva hnacím motorom nášho sebazdokonaľovania. Začína genealógiou šťastia, úvahami o tom, ako sa máme naučiť byť šťastní v dnešnej dobe a inými problémami, pričom interpretuje a komentuje názory viacerých autorov (M. Seligman, V. de Gaulejac, E. Cabanas, V. Illouz). Koncom sedemdesiatych rokov 20. storočia sa sformoval nový vedný odbor – pozitívna psychológia (psychológia šťastia), ktorú propagoval M. Seligman. Zaoberala sa úlohou psychologických faktorov pri udržiavaní zdravia. Skúmala, čo by mali ľudia robiť, aby sa cítili šťastní („Základné tézy vedy o šťastí“). Podľa Seligmana schopnosť byť šťastný je z veľkej časti daná geneticky, je tiež výsledkom vlastnej vôle a len málo závisí od vonkajších okolností. Preto jedinou cestou ku šťastiu mala byť snaha zmeniť svoj spôsob myslenia a svoje pocity. Bol presvedčený o tom, že pociť šťastia sa dá naučiť („Šťastiu sa dá naučiť“). Psychológia šťastia bola v rokoch 2008–2017 zavedená do učebných programov základných, stredných i vysokých škôl v USA, Veľkej Británii, v Kanade, Číne, v Indii i v Arabských emirátoch.

Keller odkazuje na H. Juvina (*Le gouvernement du désir*, 2016) podľa ktorého sa šťastní ľudia majú správať prirodzene a autenticky, majú poznať „recepty na šťastie“ a učiť sa ich, pretože každý je za svoje šťastie osobne zodpovedný. Začiatkom 21. storočia sa začalo šťastie merať – išlo o tzv. hrubé národné šťastie, ktoré sa začalo považovať za skutočný indikátor sociálneho a politického pokroku (s. 230). Keller odkazuje na viaceré zdroje (V. de Gaulejac, E. Cabanas, M. Seligman), podľa ktorých je šťastie merateľné z ideologických a ekonomických dôvodov („Prečo musí byť šťastie zmerateľné“). Vybraní autori sa zhodujú v tom, že šťastie je merateľné, evaluované a porovnateľné ako výroba a konzum a keď rastie, rastie aj sebarealizácia ľudí

bez ohľadu na stav spoločnosti a zvyšuje sa návratnosť investícií. Len spokojní ľudia dokážu maximálne zhodnocovať svoj kapitál (svoje schopnosti, znalosti a zručnosti). Pre šťastie je podstatné individuálne psychické rozpoloženie („Ako byť šťastný v dobe krízy“).

Keller sa zamýšľa nad tým, čo rozhoduje o šťastí. V genéze svojich úvah sa dostáva k pyramídovej koncepcii ľudských potrieb A. Maslowa (päťdesiatej roky 20. storočia) založenej na piatich základných prvkoch potrebných k dosiahnutiu šťastného života (fyziologické potreby; potreba bezpečia, istoty; potreba lásky, prijatia, spolupatričnosti; potreba uznania, úcty; potreba sebarealizácie a potreba sebatranscendencie). Posledné považoval za najvyššie a nazval ich tiež „rastové potreby“. Túto stupnicu potrieb Keller porovnáva so Seligmanovou koncepciou osobnej pohody (well-being), ktorá sa skladá z piatich prvkov: pozitívne emócie – spôsobujú, že sme optimistickí a vidíme svoju prítomnosť a budúcnosť konštruktívne; zaujatie – necháme sa zaujať čímkoľvek, čo práve robíme; pozitívne vzťahy s druhými – uvedomujeme si, že nám druhí pomáhajú v ťažkých chvíľach; zmysluplnosť – potrebujeme mať odpoveď na to, prečo sme tu a prečo robíme to, čo robíme; úspešný výkon – dávame si realistické ciele a snažíme sa ich dosahovať. Seligmanova koncepcia nás ubezpečuje o tom, že byť úspešný, znamená disponovať psychickým kapitálom, ktorého základ tvorí naučený optimizmus („Prečo nebyť pesimistom“). Seligman sa však nebráni ani niektorým pesimistickým konštatovaniam na účet krajného individualizmu a ako východisko navrhuje charitatívnu činnosť. Keller rozkrýva Seligmanovu pozitívnu psychológiu, varuje pred prehnaným optimizmom a apeluje na kritickú reflexiu reálneho stavu spoločnosti. V rámci genézy myšlienok pozitívnej psychológie sa Keller dostáva k hnutiu Nové myslenie (šesťdesiate roky 19. storočia) a New Age (osemdesiate roky 20. storočia). Keller

svoje dielo končí záverom, v ktorom píše: „z optimistických 60. rokov z predstáv a túžob adolescentných ľudí zostáva len kult večnej mladosti účelne pretvorený pre potreby tých, ktorí svoju moc nestratili, naopak posilnili ju. V spoločnosti večnej mladosti sa ľuďom stále nahovára, že ich životy sú sociálne nedeterminované, že si svoje životné dráhy konštruujú zásadne sami podľa svojich vlastných želaní a že majú úplnú slobodu voľby v tom, čo si ako svoj životný údel vyberú.“ (s. 247) Jeho slová vyznievajú ironicky a pesimisticky, keď píše: „Buďte na seba vlúdni, pracujte viac a budete šťastnejší. Iné riešenie aj tak neexistuje.“ (s. 248)

Knihu J. Kellera odporúčam do pozornosti filozofom, sociológom, kulturológom a všetkým, ktorí majú záujem „zúčastniť sa diskusie“ o súčasnej spoločnosti a uvažovať o nej spolu s Kellerom ako o spoločnosti večnej mladosti.

Viera Jakubovská

Simon Biggs: *Negotiating Ageing: Cultural Adaption to the Prospect of a Long Life*

Routledge 2018, 188 s.

Kniha *Negotiating Ageing: Cultural Adaption to the Prospect of a Long Life* je vynikajúcim dielom profesora gerontologie a sociálnej politiky Simona Biggse. Autor v knize čtenářům/čtenářkám představuje hlavní sociální, kulturní a ekonomické oblasti zabývající se stárnutím populací po celém světě. Kniha má 188 stran a je rozdělena do čtyř hlavních témat. Jednotlivá témata jsou dále členěna do deseti samostatných kapitol. Členění dává knize spád a jednotlivé kapitoly postupně otevírají čtenářům/čtenářkám pohledy na výzvy přicházející se stárnutím populací ze čtyř různých perspektiv. Přestože je každé oblasti věnován v knize velký prostor, primárním cílem autora je rozebrat, zamyslet se a možná i odpovědět

na dvě základní otázky: *Jaký je účel dlouhého života?* a *Jak se společnosti přizpůsobí zvyšování počtu starších osob?* Převážně povoláné osoby, jako jsou sociální pracovníci/pracovnice, pracovníci/pracovnice ve zdravotnictví, tvůrci/tvůrkyne politik či sociální vědci/vědkyně, by měly tyto otázky aktivně diskutovat v průběhu příprav společnosti na přizpůsobení se prodloužování lidského života. Podle Biggse jsou však tyto otázky i těmito osobami často (ne-)vědomě opomíjeny, a proto Biggs předpokládá, že se právě výše jmenovaní „hráči/hráčky“ stanou primárními čtenáři/čtenářkami této publikace.

Úvodní kapitoly představují teoretické ukotvení výzkumného problému. Zaměřují se na aktuální demografické a sociální trendy a klíčové body, které ovlivnily/ovlivňují a posouvají převážně společenské vnímání stárnutí. Teorie jsou také doplněny o aktuální statistiky a budoucí prognózy, které podporují tezi zvyšujícího se počtu starších osob, a to nejen ve vyspělých společnostech. Následující kapitoly nabízejí kritickou diskusi a hodnocení čtyř hlavních oblastí, které jsou v současnosti často vnímány jako potencionální řešení stárnutí populací. Diskuse je vedena z různých teoretických pohledů podle toho, jak se oblasti utvářejí a formují v rámci veřejných debat, z osobních zkušeností starších jedinců a ve vědecké literatuře. Oblasti se zaměřují na práci (ekonomická perspektiva), víru a spiritualitu, (ne)stárnutí a přirozenost těla a rodinné a mezigenerační vztahy.

Ekonomická perspektiva se zabývá ekonomickým potenciálem starších osob a jeho efektivním využitím. Ekonomická nebo možná lépe ekonomicko-politická perspektiva je v současnosti primárním bodem pro provádění politik v otázce vyplnění času u osob, které se dožívají/budou dožívat vyššího věku, či dokonce dlouhověkosti. Podpora a hojné využívání této perspektivy často souvisí s rozšiřující se ekonomickou nestabilitou společnosti. Dle prognóz